

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационен труд на тема:

ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО НА ОВЛАСТЕНИЯ: КОНСТРУИРАНЕ И УПОТРЕБИ

(между социалистическата собственост и финансовите интереси на ЕС)

на Николай Владимиров Янев

Редовен докторант към Катедра Социология, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата 05.11.01. (Социология). Научен ръководител проф. ДСН Майя Димитрова Грекова.

От професор д-р Петя Любомирова Кабакчиева, Катедра Социология, Софийски университет „Св. Климент Охридски“, член на научното жури, назначено със заповед на Ректора № РД 38-39 от 15.01.2018.

1. Представяне на дисертацията.

Формалният поглед към дисертационният труд откроява текст, отговарящ на всички изисквания. Тя се състои от девет части: въведение, три глави, три примера, изводи и заключение, библиография. Общият обем е 265 страници. Представени са 8 фигури и 1 таблица. В библиографията са посочени 110 заглавия на кирилица, 60 заглавия на латиница, общо 170, 56 нормативни актове и архивни документи. Цитирани са 49 филмови заглавия и 8 интервюта. Докторантът има три публикации по темата на дисертацията – две на български език и една на английски.

Съдържателно погледната обаче, дисертацията е необичайна, както структурата, така и подходът, а и стилът, на който е написана – с хирургически остри анализи и блестящи метафори. Впечатляваща е високата обща култура на Николай Янев, вероятно това се дължи и на образованието му – Национална гимназия по древни езици и култури, бакалавър по класическа филология, магистър по европеистика, докторантура по социология.

По думите на докторанта дисертацията разглежда „особеното свойство на критиката спрямо властта да поражда власт сама по себе си, онзи парадоксален обрат, чрез който аргументи и образи, заети от нейните традиционните противници (например анархистите), се превръщат в средство за практикуването ѝ“. /7стр/. Изборът на този предмет и на *критическия подход към критиката на властта* е дързък ход в ситуация, в която се намножават политически коректни идеологеми и обяснения, постулиращи съществуването както на „позитивни“ технологии на властта, така и на драстични злоупотреби с нея като „корупция“ и дори „пленяване на държавата“. Николай Янев избира да не се впусне в търсене на модните употреби на „злоупотребите с властта“, а да заостри критически погледа ни към тяхното конструиране. Сам той определя значимостта на изследвания от него социологически проблем по следния начин:

„престъплението на овластения“ е актуална и предизвикателна тема, защото тя има потенциала да предизвика безкритични и силни обществени реакции. Второ, защото легитимира съществуването и производството на извънреден институционален свят (специализирани органи срещу злоупотребата с власт). Трето, защото генерира специфично познание, формулирано на особен, технически език в отделен корпус литература. Четвърто, защото създава властови ресурс за налагане на „правилното управление“ в опозиция на другото (корумпирано и престъпно).“ /6 стр./

Докторантът прави уговорката, че: „няма да се занимава с технологията на криминалното действие, но с идеята за престъплението на властника. Под „идеята за престъплението“ разбирам неговия „вид“, онези отличителни черти, които дават основание да бъде наричано „престъпление“, самия процес на това наричане. В рамките на настоящия текст приемам за важни действия като назоваване и показване“ /стр.6/. Този фокус определя подхода, следващ дискурсивния анализ на Мишел Фуко от една страна, от друга страна – призмата на „социално конструиране на реалността“ на Питър Бъргър и Томас Лукман. Предпоставката е, че „езикът създава институции“ /Бъргър и Лукман/, санкциониращи „престъплението на овластения“. Историческият фокус, по думите на докторанта, се съсредоточава върху два периода: „престъплението на овластения“ като „заплаха за социалистическата собственост и оттам за устоите на социалистическото общество“ и „като риск за финансовите интереси на Европейския съюз и следователно за проспериращото бъдеще на неговите граждани“ /стр. 8/.

От моя гл. т. обаче дисертацията проследява конструирането на институции за справяне с „престъплението на овластения“ в, по същество, четири исторически периода – по времето на буржоазна България /след Освобождението до 1944 г./, на Съветския Съюз; на социалистическа България /1944 -89 г. /; и съвременна България, член на ЕС и ползваща европейските фондове; / но текстът изобилства с аналогии от още по-широки исторически контексти/. Трите примера включват: първо, визуален анализ на съветските детективи след Втората световна война, който Николай Янев нарича история на образите; анализ на архивни документи – делото „Тексим“ в социалистическа България – пример за писмена история; и накрая примерът е за устна история - анализ на интервюта, засягащи „интерпретацията за власт, нарушение и контрол в разказа на преките агенти от апарата за защита на финансовите интереси на Европейския съюз“. Тези примери едновременно показват предимствата на един или друг подход и същевременно просветляват историческата специфика на конструирането на престъплението на овластения в даден период.

Така че дисертацията обхваща различни исторически периоди, следвайки стриктно обаче основния си фокус – как документите, филмите, хората през показания и интервюта конструират престъпленията на власт имащите.

2. Приноси в докторската теза

Самата идея на дисертацията е забележителна находка и разработването на тази тема е оригинален научен принос, защото анализира не престъпленията на овластените – един не лесен, но по-банален фокус, а идеологическото и езиково конструиране на

престъпленията на овластените като властова технология, генерираща и създаваща мощни властови машини. Пред нас е дисертация, следваща най-добрите образци на критическата социология, демистифицираща понятия и безпощадно показваща социалната властова конструираност на възможните престъпления на власт имащия. Тя е критичен анализ на конструирането на контрола върху властта като властова технология, по-мощна от самите прояви на властта. Дисертацията показва различните начини на създаването на заплашителната сянка на уж безконтролната власт, като сянката става по-голяма и не по-малко реална от самата фигура на безконтролната власт.

В този смисъл дисертацията е значимо достижение в полето на социология на властта, може да конкретизирам и в полето на политическата социология и на социология на правото, дори в социологията на престъпността или отклоняващото се поведение, ако трябва да следваме обособените дисциплинарни полета, но с важната уговорка, че тя е критическа провокация към възможната нормативност на тези дисциплини, тя е критическа социология на властта, на правото, на престъпността. Много рядко съм срещала толкова радикален критически поглед към утвърдени понятия и виждания в утвърдени социологически полета. Този подход определям като най-забележителният методологически и научен принос на дисертацията. Това е повече от достатъчно за мотивите ми за препоръката ми за нейната защита. Дисертацията е пример за критическа социология, защото е критически поглед към „очевидностите“, демистифицира ги, показва социалната им произведеност.

Анализът показва различни типологични случаи на преобръщането на властовото отношение – как критиката и контролът върху властта всъщност са мощен генератор на власт, и този поглед към различните ситуации безспорно е принос към научното знание. Ситуациите могат да се типологизират по различен начин – исторически, по периодите, които споменах; докторантът в заключението предпочита да ги определи съобразно подходите за конструиране на престъпленията на овластените: „подход на длъжностите“, „подход на военно-полевия съд“ и „тържествено-церемониален“ или „мировременен“.

Аз съм ги обособила по следния начин: Критиката на властта по принцип, която критика всъщност съдържа абсолютна властова претенция – идеята за демиургичната нова власт, разрушила стария властови ред, но всъщност създаваща нов свят по същество *ex nihilo*, което по същество е „Божествен“, т.е. безконтролен властови акт. Това е критиката на анархистите, както и подходът на руската революция. Критиката на отклоняващата се от безусловната /тоталитарна, твърда/ власт, която може да положи всяка неудобна или съмнителна позиция-длъжност като власт имаща и отклоняваща се от „правилото“ – такава е ситуацията в Съветска Русия, и в социалистическа България. Процедурно ограничената контролираща власт над управлението в буржоазна България, интерпретирам тази част като пример как опазването на властовия статус тогава всъщност опазва демокрацията и свръхпроизводството на власт. Критиката на „скритата власт на ЕС“ чрез властта на фондовете – парадоксално, настояването за тотална прозрачност, за контрол над контролиращите управляващите води до лоша безкрайност, и в крайна сметка предполага и налага тотален и всеобхватен надзор, самонарастващ по природата си.

Като приноси към ново знание определям и анализа на съветския филмов детектив от специфичната гледна точка на конструиране на престъплението на овластения ; много интересната категоризация на длъжностите в социалистическа България, различните места на властта, което не са непременно на „върха“ на йерархията; подробното показване на конструирането на престъплението през различни механизми – свидетелските показания и обвинителната реч, в случая „Тексим“. Любопитно е наблюдението, че дискурсите за престъпленията на овластените се намножават в реформистките периоди на съветската власт, добре би било да се формулира някаква обяснителна хипотеза за тази интересна констатация.

Ще спра дотук, ще добавя, че авторефератът и отчетените приноси отговарят на съдържанието на дисертацията.

3. Въпроси и бележки.

Ключова предпоставка на анализа е тезата на Бъргър и Лукмън, че езиковите ориентири са важни за конструирането на институционалния свят: „Езикът принудително ме въвлеча в моделите си [...] може ‘да направи присъстващи’ най-различни предмети, които пространствено, времево и социално отсъстват от ‘тук и сега’ (Бъргър и Лукмън, 1996: 53, 54; цит. от Янев, стр. 29, 170). Но институциите, пак според Бъргър и Лукмън, са резултат от „реципрочни типизации на хабилитуализирани действия“ /също цитирано от Янев/, т.е. има сложна игра между език и действия. Иначе казано, езикът е провокиран от някакви действия, той трябва да обозначи нещо, и така създава реалност. Липсва ми по-подробното описание на контекста на създаването на специфичния език. Има ли все пак корупция и организирана престъпност? Или са фикция? Езикът хиперреалност ли създава, симулакрум, ако се позовем на Бодрийар, или все пак някаква „територия“ съществува, някакъв проблем, който предизвиква посочването си и оттам институционализация за справянето с него? Вероятно не е коректна тази ми претенция, защото докторантът прави уговорка още в началото, че няма да се занимава със самите престъпления; а само с езика на конструирането им. За мен лично обаче по-подробното описание на историческия контекст не би навредило, повече отговори на въпроса „защо“ се прилага точно такъв език, такива механизми за конструиране на „престъплението на овластения“ в различните исторически периоди биха били сериозен социологически плюс. Конкретен пример, за който споменах – намножаването на процесите срещу „власт имащи“ в реформаторските периоди на Съветския съюз за какво говори – за това, че е налице някаква форма на революционна промяна, която по принцип е безпощадна; или за мимикрия на власт, претендираща че „свива“ своята тоталност, а всъщност я утвърждава; за „насищане“ на социалния ред с толкова реални престъпления, че ако нещо не се направи, системата ще се разпадне; за нещо друго? Струва ми се, че дисертацията би могла да спести някои от многобройните исторически примери, тъкмо защото са израз на различни контексти, особено във въведението /примерът с Достоевски например, или процесът срещу Гай Верес, въпреки че разбирам основанията за фокуса върху речта на прокурора/, но признавам правото на автора за неговия избор. Потъването в контекстите изисква, разбира се, дисертацията да набъбне с още стотици страници, а това не би било възможно.

Тези бележки по никакъв начин не накърняват споделената ми по-горе много висока оценка за дисертацията на Николай Янев.

4. Лични впечатления.

Познавам Николай Янев от няколко години в качеството му на сътрудник в неправителствената организация „РискМонитор“, а впоследствие и като докторант в нашата катедра. Участвала съм в съвместен проект с него, а в момента сме заедно в друг, но дейностите ни не са свързани, в сегашния проект той е в друг екип. Нямам съвместни публикации с него, нямам и конфликт на интереси.

Впечатленията ми от Николай Янев са отлични – той е задълбочен, организиран, работи чудесно в екип, подава идеи, но и стриктно изпълнява задълженията си. Той е както вдъхновено талантлив в авторските си текстове, така и прецизно дисциплиниран в писането на проекти. Може да направи много добра академична кариера, може да бъде и чудесен администратор.

4. Заключение

Написаното дотук води до категоричното ми заключение, че дисертацията е важен научен труд със значими приноси. Гласувам убедено за присъждане на научната и образователна степен „доктор по социология“ на Николай Владимиров Янев и препоръчвам на членовете на научното жури без колебание да вземат същото решение.

17.03.2018

Проф. д-р Петя Кабакчиева